

УДК 355:34.01(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.50>

ОПЕРАЦІЙНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Алієв Р.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри операційного права
навчально-наукового інституту воєнної історії,
права та соціальних наук
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-4309-3652*

Алієв Р.В. Операційне право в системі військового права України.

В статті доведено, що міжнародне гуманітарне право/право збройних конфліктів покликане обмежити і полегшити, наскільки це можливо, нещастя війни, проводячи кордони між тим, що дозволено (законно), і тим, що заборонено, тобто визначає дисципліну війни.

Встановлено, що за своєю природою дисципліна війни є звичайним правом, яке базується на практиці ведення війни, що склалася у звичаях. З часом дисципліна війни все більше окреслює свій предмет правового регулювання, насамперед стосовно підготовки, організації, проведення операцій, застосування військ (підрозділів), а також захисту цивільного населення, учасників і жертв збройного конфлікту.

Обґрунтовано, що виникнення дисципліни війни – не спонтанне явище, а швидше зобов'язання підпорядкованих військових підрозділів чинити лише законні дії під час виконання поставленого завдання. Успішність майбутніх операцій (бойових дій) залежить від можливості інтеграції застосування міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів у процеси прийняття рішень оперативного і тактичного рівнів, а також бойові накази під час бойових дій, що дасть змогу створити необхідні умови для дотримання права війни, яке враховують під час проведення операцій. Для цього необхідно прийняти низку додаткових заходів, таких як призначення та підготовку осіб, у тому числі юридичних радників у збройних силах, а також забезпечити розташування військових підрозділів у таких місцях, де вони не створюють загрози для осіб та об'єктів, що перебувають під захистом.

В статті наведена мета операційного права, яка полягає в мінімізації негативних гуманітарних наслідків, правовому забезпеченні підготовки та бойового застосування військ у збройному конфлікті, забезпеченні захисту учасників збройного конфлікту.

Водночас, науковий інтерес отриманих результатів сприятиме вирішенню питання правового забезпечення планування та ведення сучасних військових операцій з дотримання норм і принципів міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів, що перетворюється на комплексний процес інтеграції норм права війни в операційне право (Operational law).

Доведено, що операційне право має стати запорукою запровадження таких штабних процедур, які забезпечуватимуть розроблення військових планів і наказів з належним та ефективним використанням норм права збройних конфліктів в операційній практиці (практиці ведення бойових дій), що зменшуватимуть таким чином наслідки збройного конфлікту для тих, хто бере участь у бойових діях або вже припинив це робити.

Ключові слова: військове право, захист цивільного населення, збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, операційне право, право збройних конфліктів, підготовка, організація та проведення операцій.

Aliiev R.V. Operational law in the military law system of Ukraine.

In the article, it is proved that international humanitarian law/the law of armed conflict is designed to limit and alleviate, as far as possible, the misfortunes of war. It draws boundaries between what is permitted (legal) and what is prohibited, that is, it defines the discipline of war.

It is established that by its nature, the discipline of war is customary law based on the practice of warfare established in customs. Over time, the discipline of war further specifies the subject matter it regulates, primarily with regard to the preparation, organisation and conduct of operations, the use of troops (units), as well as the protection of civilians, participants and victims of armed conflict.

It is proved that the discipline of warfare is not a spontaneous phenomenon, but rather an obligation to perform only lawful actions in the course of the task assigned to subordinate military units. The success of future operations (combat actions) depends on where and how the application of international humanitarian law/law of armed conflict should be integrated into operational and practical

decision-making processes, as well as into combat orders during combat operations. This will create the necessary conditions for compliance with the law of war, considered during operations (combat operations). This requires a number of additional measures, such as appointing and training personnel, including legal advisers in the armed forces, as well as ensuring that military units are located in places where they do not pose a threat to persons and objects under protection.

The article reveals that the purpose of operational law is to minimise negative humanitarian consequences, provide legal support for the preparation and combat use of troops in armed conflict, and ensure the protection of participants in armed conflict.

Moreover, the scientific interest of the results obtained will contribute to resolving the issue of legal support for planning and conducting modern military operations in compliance with the provisions and principles of international humanitarian law/law of armed conflict, which transforms into a comprehensive process of integrating the provisions of the law of war into operational law.

It is proved that operational law should become a guarantee for introducing headquarters procedures that will ensure the development of military plans and orders with the proper and effective application of the provisions of the law of armed conflict in operational practice (the practice of conducting combat operations), thereby reducing the consequences of armed conflict for those who are participating in combat operations or have already ceased to do so.

Key words: military law, protection of civilians, armed conflict, international humanitarian law, operational law, law of armed conflict, preparation, organization and conduct of operations.

Постановка проблеми. У праці "Про право війни і миру" Гуго Гроцій описує, "які дії і до яких меж можливі, до яких прийомів дозволено вдаватися на війні, а також те, що дотримується тут само собою, а що – в силу попередньої обіцянки", звертаючи увагу на те, що "не можна наводити як заперечення, що такого роду діяння, як вбивство ворога, для того, хто спонукає відповідну особу вчинити злочин, є законним. Йому дозволено виконати це, але не таким способом" [1, с. 667]. Філософ вважає, що "цього стосується також правило, що не слід іншого ні примушувати, ні спонукати робити те, що йому заборонено". Аналізуючи зазначене, Гуго Гроцій наводить приклади таких випадків: коли підданий не може вбивати свого царя, або здавати міста без загальної згоди, або грабувати громадян, або спонукати підданого, який перебуває в подібному стані, бо кожен, хто подає іншому привід скоювати злочин, той сам винен у злочині [1, с. 667].

Окреслена позиція Гуго Гроція в сучасному міжнародному гуманітарному праві втілена в нормах Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року і трьох додаткових протоколах, прийнятих у 1977 та 2005 роках, спрямованих на захист осіб, що не беруть участі (або припинили брати участь) у бойових діях, та обмеження засобів і методів ведення війни.

За 200 років до того майбутні вимоги Женевських конвенцій та їх додаткових протоколів частково враховували в армійських штабах тогочасних армій часів французьких революційних війн, коли генерал-майор Луї-Александр Берт'є був призначений начальником штабу французької армії в Італії (1795) та створив спеціальну групу штабних офіцерів, діяльність яких полегшувала його роботу з управління військами [2, с. 9–10].

Штаб мав три частини: перша частина була найбільшою і складалася із трьох підрозділів, очолюваних полковниками, один з них відповідав за пересування військ, режим таємності, доведення наказів тощо, другий – за розквартирування офіцерів штабу, охорону штабу, постачання та шпиталі, третій – за питання полонених та дезертирів, реквізицію, призов на службу, воєнні ради, правове і нормативне забезпечення. Друга частина штабу була меншою та відповідала за військові польові табори, марші військ та їх розквартирування. Третя частина штабу на чолі з генералом, мала завдання задовольняти потреби армії в розвідці та військових картах [2, с. 9–10].

Невдовзі Прусія створила схожу штабну систему. Першим історичним прикладом врахування норм права війни в ході планування воєнних дій можна вважати штабну діяльність Пруської армії (1806), відповідно до якої тогочасний Генеральний штаб поділявся на відповідні відділи за трьома театрами: східним – Прусією, центральним – Сілезією і Польщею, західним – Вестфалією.

Карл фон Клаузевіц у праці "Прусія в 1806 році" розповідав про діяльність саме цих трьох відділів, яка полягала в тренуванні та підготовці офіцерів штабу, що перебували при них, у вивченні театрів воєнних дій та розробленні для них відповідних оперативних планів. Приділяли увагу також "вищому вченню про місцевість", тобто суміші тактики, стратегії та геології, а також вивченню офіцерами історії попередніх кампаній, які велися в цих районах [3, с. 35]. Водночас автор праці зазначав, що розроблення оперативних планів часто було ілюзорним, оскільки не приводило до жодних заходів чи висновків.

Досвід іспано-американської війни 1898 року зумовив необхідність реформування армії США – створення власної версії пруського генерального штабу, впровадження загальновійськової освіти

для офіцерів. У міжвоєнний період в американських військових академіях було зосереджено увагу на застосуванні централізованої системи управління. При цьому вихованню лідерства у майбутніх командирів великих військових формувань приділяли мало уваги, натомість багато часу присвячували розвитку менеджерських якостей (як у бізнесі) для виконання завдань з мобілізації, функціонування військових органів (забезпечення повсякденної діяльності), забезпеченню військ та організації постачання. Саме тому випускники академій краще розуміли науку управління (Science of Management), ніж мистецтво війни (Art of War) [2, с. 9–10].

Виклад історії сучасного міжнародного гуманітарного права прийнято починати з 24 червня 1859 р., коли під селищем Сольферіно в Північній Італії відбулася найбільша у Другій війні за незалежність Італії битва між військами франко-сардинського альянсу та австрійською армією. Гуманітарні наслідки на полі бою, а також у розташованих поблизу населених пунктах були жахливими (залишилися кілька десятків тисяч поранених та загиблих солдатів з обох сторін). Свідком цих подій став женевський підприємець Анрі Дюнан, який, вражений стражданнями поранених, покинутих без медичної допомоги на полі бою, намагався разом із місцевими мешканцями організувати надання медичної допомоги всім, хто її потребував. На основі своїх вражень А. Дюнан у 1862 році опублікував книгу "Спогади про Сольферіно", в якій сформулював дві основні пропозиції: укласти юридично обов'язкову конвенцію, що надаватиме захист пораненим у діючих арміях, та створити національні товариства, які в мирний час могли б готувати персонал й матеріальні ресурси до надання допомоги пораненим і хворим під час війни, підтримуючи зусилля військових санітарних служб [4, с. 8].

Вже в серпні 1864 року було прийнято першу Женевську конвенцію про поліпшення долі поранених у діючих арміях. Прийняття Конвенції 1864 р. започаткувало розвиток такого напрямку сучасного міжнародного гуманітарного права, як захист жертв збройних конфліктів (право Женеви).

Перша і друга Гаазькі мирні конференції 1899 та 1907 сприяли становленню та розвитку міжнародного гуманітарного права як окремої самостійної галузі міжнародного публічного права. Без сумніву, всі перелічені історичні факти в різні часи вирішально вплинули на визначення засобів та прийомів, до яких дозволено було вдаватися на війні, способів підготовки і тренувань штабних офіцерів з вивчення театрів воєнних дій та розроблення відповідних оперативних планів, і нарешті правил захисту жертв збройного конфлікту.

На сьогодні міжнародне гуманітарне право/право збройних конфліктів застосовують у разі виникнення збройного конфлікту. Держави створили його, щоб встановити певні межі на насильство під час війни, обмежити страждання, захистити жертв війни тощо. Одним з основних у праві збройних конфліктів є принцип "відповідальності командування або ієрархічної (командної) відповідальності у процесі прийняття рішень під час бойових дій". На наш погляд, норми міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів мають бути інтегровані у процеси прийняття рішень оперативного і тактичного рівнів, а також бойові накази та розпорядження під час ведення операцій (бойових дій). Інтеграція має відбуватися із запровадженням і розвитком відповідного інституту в системі військового права України – інституту операційного права. Зазначеній проблематиці присвячене це дослідження.

Мета дослідження – науково обґрунтувати зміст операційного права як відповідного міжгалузевого інституту в системі військового права України, визначити функції операційного права в умовах війни за незалежність України.

Стан опрацювання проблематики. Нормативно-визначений спосіб знешкодження противника має бути врахований операційним правом (або правом операцій, Operational law), що передбачає застосування як принципів і норм міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів, так і норм інших міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою України. З огляду на це існує потреба в дослідженні питань, пов'язаних із загальним розумінням сутності поняття операційного права, його предмета і методу правового регулювання, джерел походження, реалізації норм під час планування операції (бойових дій) та в ході застосування військ (сил), які в умовах збройної агресії російської федерації проти України посідають важливе місце в системі забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Виклад основного матеріалу. В українській науковій думці проблема інтеграції операційного права (військово-операційного права) в систему військового права висвітлена у працях І.В. Авдошина, П.П. Богуцького, О.О. Гуцина, В.Й. Пашинського та інших.

На сьогодні виникає питання природи операційного права, його генези в національному законодавстві, форми, змісту, функції, призначення тощо. Поява різноманітних ідей щодо інтеграції права та концепцій його розуміння стали своєрідною парадигмою наукового пізнання у сфері юриспруденції, адже в багатьох країнах та міжнародних безпекових організаціях нормативні акти, що встановлюють підстави й умови застосування сили під час збройного конфлікту, достатньою мірою врегульовані та систематизовані у праві операцій.

Наприклад, успішність такої систематизації підтверджена виданням у збройних силах США Довідника з операційного права, який щорічно з 2000 року публікує відділ міжнародного та операційного права. Довідник містить такі розділи: структура і складові національної безпеки, правові аспекти об'єднаних операцій, застосування сили, право збройних конфліктів, міжнародне право прав людини, затримання й допити, угоди про статус сил, інформаційні та кібернетичні операції, операції в повітрі, на морі й суходолі, військова підтримка операцій з цивільного захисту, захист природного середовища, процес прийняття рішень під час бойових дій, правові аспекти планування операцій та правове забезпечення їх ведення, іноземна гуманітарна допомога, військове правосуддя, евакуація некомпатантів тощо [5, с. 165].

У Юридичному довіднику НАТО, який у стислій формі максимально точно відображає правові, політичні та практичні позиції Альянсу, окреслено, зокрема, такі правові аспекти коаліційних операцій, як процес прийняття рішень, право міжнародних організацій, правове забезпечення діяльності Альянсу, кадрові питання, ресурсні, фінансові та логістичні аспекти, правові межі і правові основи воєнних операцій, право збройних конфліктів, дотримання прав людини, захист довкілля тощо [5, с. 165].

Природою виникнення операційного права слід вважати норми міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів, права бойової підготовки, планування та застосування військ у ході збройного конфлікту.

Концептуальні засади необхідності інкорпорації групи норм міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів в окремий правовий інститут – інститут операційного права як одну зі складових системи військового права України.

Метою будь-якого права є реалізація його соціальної цінності в житті людини, суспільства та держави. З огляду на це у ході дискусії потрібно визначити мету операційного права, яка надалі має стати основою для впровадження норм права збройних конфліктів у систему національного права України загалом і безпосередньо у контексті операційного права – у систему військового права.

Однак сучасна національна юридична наука ще не має єдиного підходу до розуміння сутності інтеграції норм міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів у процес військового планування під час бойових дій, який би набув необхідної значущості серед інших інститутів в системі військового права України.

На сьогодні Українська держава перебуває в епіцентрі подій, одночасно відбиваючи збройну агресію російської федерації та наближаючись до стандартів, а в перспективі і вступу до найпотужніших інтеграційних об'єднань сучасності – Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейського Союзу (ЄС). Цілком логічно, що саме в українській національній системі права поступово виокремлюється інститут операційного права в межах галузі військового права, функціонування якого, на наш погляд, доцільно запровадити за моделлю США.

Враховуючи, що міжнародне співтовариство у третьому тисячолітті існує в умовах постійної інтенсифікації науково-технічного прогресу, результати якого неминуче впливають і на розвиток військової справи в Україні, що відображається у створенні нових видів зброї, удосконаленні наявних засобів ведення збройної боротьби (наприклад, штучного інтелекту або наземних роботизованих систем), вибір моделі запровадження "інституту операційного права" має враховувати норми не лише міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів, а й національного законодавства, власного правового режиму, зміст якого визначається особливостями військової служби.

Наприклад, П.П. Богуцький до змісту системи військового права пропонує включити таке інституційне утворення, як "право бойової підготовки та застосування військ" (військово-операційне право) [6, с. 148]. Науковець вважає, що "військово-операційне право" – це певна сукупність норм і визначених військовим законодавством правил поведінки, що утворюють міжгалузевий інститут військового права та покликані забезпечувати правове регулювання діяльності військових формувань, військовослужбовців під час бойової підготовки та бойового застосування військ у збройному конфлікті [6, с. 157].

Погоджуємось із запропонованим П.П. Богуцьким змістом системи військового права, але вважаємо, що ключовими елементами змісту операційного права, крім діяльності військового командування, військовослужбовців під час підготовки військових операцій та бойового застосування військ у збройному конфлікті, слід вважати міжнародне гуманітарне право, норми військово-адміністративного права в частинах управління операціями, планування операцій та правового забезпечення їх проведення.

Не викликає сумнівів предмет правового регулювання операційного права, який, на думку П.П. Богуцького, проявляється крізь призму врегулювання військово-правових відносин, які стосуються підготовки, організації, проведення операцій та захисту цивільного населення, учасників

і жертв збройного конфлікту. Водночас імперативний метод правового регулювання операційного права дає змогу окреслити його специфіку в системі військового права України.

З приводу специфіки предмета операційного права В.Й. Пашинський однією з груп однорідних суспільних відносин у сфері забезпечення військової безпеки та оборони держави вважає суспільні відносини, що виникають у процесі збройного конфлікту і стосуються аспектів оперативного-тактичного управління військами під час ведення бойових дій. Учений вважає, що ця група суспільних відносин безпосередньо пов'язана з публічною управлінською діяльністю і належить до адміністративного права, яка, на думку західних та деяких вітчизняних представників сучасної юридичної науки, регулюється нормами оперативного або військово-оперативного права. На думку науковця, "розвиток зазначеної групи суспільних відносин пов'язаний з імплементацією в національне законодавство норм міжнародного права, передусім норм, які регулюють суспільні відносини в період збройного конфлікту" [7, с. 89].

Частково погоджуємося з поглядами В.Й. Пашинського, але вважаємо, що питання підготовки, організації, проведення операцій, застосування військ (сил) та захисту цивільного населення, учасників і жертв збройного конфлікту пов'язане із виникненням саме військово-правових відносин, які утворюють певну сукупність норм інституту операційного права в системі військового права України.

Функціями операційного права необхідно вважати регулятивну, охоронну, координуючу, превентивну та забезпечувальну.

Регулятивна функція операційного права полягає у вчиненні впливу на формування рішень уповноваженим командуванням на видання військових наказів щодо проведення операцій (бойових дій). Зазначена функція стає основою для оцінювання відповідності військових наказів і стану їх виконання вимогам імплементованих у внутрішнє законодавство міжнародних норм, які містяться у відповідних конвенціях.

Охоронна функція операційного права визначає ті військово-правові відносини, які потребують охорони з використанням правового режиму, що об'єднує можливості інших галузей національного або міжнародного права для досягнення успіху під час проведення операції (бойових дій).

Координуюча функція операційного права полягає у забезпеченні взаємодії різних структурних підрозділів військового штабу (S, G, J) на користь виконання завдань, поставлених їм під час бойової підготовки, планування та застосування військ (сил) у збройному конфлікті.

Превентивна функція операційного права дає змогу визначити і реалізувати організаційно-правові та військово-адміністративні заходи із запобігання загрозам потенційного або реального невиконання військовослужбовцями Збройних Сил України норм міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів.

Забезпечувальна функція операційного права полягає у регулюванні виниклих військово-правових відносин, а також дій у ситуаціях, пов'язаних зі станом збройного протистояння із застосуванням різних видів озброєння. Зазначені обмеження не можуть не впливати на організацію і проведення бойових операцій, застосування зброї та бойової техніки.

Отже, функціональність інституту операційного права полягає у правовому забезпеченні проведення операцій (бойових дій), застосування зброї та бойової техніки, захисту цивільного населення, учасників і жертв збройного конфлікту, а також досягнення успіху в запланованій операції.

Юридичними джерелами операційного права є: 1) стандарти в галузі захисту прав людини під час збройного конфлікту; 2) статuti, бойові статuti і положення, які стосуються військової служби, статусу військовослужбовця, бойової готовності, організації виконання бойових завдань; 3) правовий порядок військово-морської, військово-повітряної та військово-космічної діяльності; 4) умови й межі застосування зброї та озброєння в бойовій обстановці; 5) правила ведення війни; 6) порядок і процедура укладання міжнародних договорів про військове співробітництво; 7) правила затримання та допиту; 8) процес прийняття рішень під час бойових дій; 9) накази і розпорядження командира з підготовки, планування та застосування військ (сил).

На наш погляд, всі зазначені юридичні джерела права операцій потрібно предметно або тематично інкорпорувати в норми інституту операційного права, безпосередньо пов'язаних із системою військового права України.

Інтегрованість норм операційного права в межах галузі військового права пояснюється тим, що у процесі прийняття рішень командування має узгоджувати тактичні, оперативні і стратегічні цілі досягнення військової переваги з необхідністю комплексного підходу до захисту цивільного населення, врахування політичних процесів, стратегічних комунікацій з громадянським суспільством, забезпечення кібернетичної безпеки, захисту довкілля, розуміння та поваги до права, культури і звичаїв країни або місцевості перебування тощо [5, с. 165].

Отже метою військового права є забезпечення єдності і взаємозалежності компонентів такого інституційного утворення, як операційне право на основі його функціонального призначення, зу-

мовленого предметом і методом правового регулювання. У свою чергу, мета операційного права полягає в досягненні успіху під час проведення операції (оборонної, наступальної, стабілізаційної), правовому забезпеченні підготовки та бойового застосування військ у збройному конфлікті, забезпеченні захисту учасників збройного конфлікту.

Практична складова застосування норм "операційного права" у процесі прийняття рішень під час бойових дій

Імперативність норми ст. 35 розділу I "Методи та засоби ведення війни" Додаткового протоколу від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) [8] передбачає, що "у разі будь-якого збройного конфлікту право сторін, які перебувають у конфлікті, обирати методи або засоби ведення війни не є необмеженим".

Саме "обмеженість права" дій сторін конфлікту у методах та засобах ведення війни зобов'язує учасників конфлікту враховувати можливі наслідки збройного конфлікту відносно тих, хто не бере участі в бойових діях або вже припинив це робити. Держава зобов'язана забезпечувати виконання норм міжнародного гуманітарного права, інтегруючи право збройних конфліктів у військово-правові керівні документи, стандарти військової освіти, тренування та встановлення юридичної відповідальності щоб забезпечити таку поведінку учасників збройного конфлікту, яка б відповідала міжнародному гуманітарному праву.

В дослідженнях П.П. Богуцького визначено, що об'єкти військових правовідносин набувають конкретності відповідно до особливостей предметної сфери військового права і мети, якої прагнуть досягнути учасники військових відносин у конкретній предметній сфері, реалізуючи певні соціально значущі інтереси, зумовлені військовою діяльністю [6, с. 131].

Враховуючи особливості предметної сфери й мету операційного права, як його об'єкт необхідно розуміти соціальні, безпосередньо військові цінності та інтереси, на які спрямовує свою діяльність операційне право. Під час збройного конфлікту такими інтересами є життя і безпека цивільного населення, учасників і жертв збройного конфлікту, досягнення переваги над противником відповідно до операційного планування з урахуванням міжнародного гуманітарного права.

Об'єкти військових правовідносин характеризуються нормативною багатуоукладністю, що виявляється насамперед у деталізації порядку дій кожного суб'єкта відносин – військовослужбовців, органів військового управління, військових підрозділів, військових частин тощо стосовно призначення реалізації встановлених законодавством статусів у воєнній сфері [6, с. 132]. Так, до загальних обов'язків військовослужбовців належать знання і неухильне дотримання прийнятих Україною норм міжнародного гуманітарного права. У свою чергу, кожен командир (начальник) зобов'язаний знати, дотримуватись особисто та вимагати від особового складу неухильного дотримання норм міжнародного гуманітарного права [9, с. 8, 15].

Законом України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII визначено, що військовим командуванням є: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. У межах своїх повноважень військове командування видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку проведення заходів правового режиму воєнного стану [10].

Одним із суб'єктів операційного права є помічник командира з правової роботи, який під час збройного конфлікту виконує обов'язки юридичного радника командира. Під час збройного конфлікту юридичний радник надає командуванню консультації щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та проводить інструктаж особового складу з їх виконання [9, с. 49].

Основними завданнями підрозділу юридичного радника є: а) надання консультацій командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права у ході планування та ведення операції (бойових дій) та проведення інструктажу особового складу щодо їх виконання; б) надання необхідної допомоги командуванню у вирішенні правових питань стосовно вибору способу дій, який був би одночасно і законним, і ефективним у ході планування та ведення операції (бойових дій); в) ознайомлення з планами майбутніх воєнних дій для оцінювання їх відповідності нормам і вимогам законодавства, міжнародного гуманітарного права; г) правова оцінка і візування проєктів оперативних (бойових) та інших документів перед прийняттям відповідним командуванням (командиром, начальником) рішення на ведення операції (бойових дій) на їх відповідність нормам законодавства, у тому числі нормам міжнародного гуманітарного права; д) надання допомоги командуванню у вирішенні виниклих правових питань, усунення правових перешкод, що можуть ви-

никнути у ході планування та ведення операції (бойових дій); е) участь у плануванні застосування військ (сил) та інших складових сил оборони в операції (бойових діях).

Отже, суб'єктами операційного права є військовослужбовці, командири (начальники), військове командування, які готують, планують, забезпечують та застосовують військові підрозділи в операціях (бойових діях).

Операційне право має стати запорукою запровадження таких штабних процедур, які забезпечуватимуть розроблення військових планів і наказів з належним та ефективним використанням норм права збройних конфліктів в операційній практиці (практиці ведення бойових дій), що зменшуватимуть таким чином наслідки збройного конфлікту для тих, хто бере участь у бойових діях або вже припинив це робити. Операційне право призначене для послаблення негативних наслідків війни в гуманітарній сфері.

Висновки Таким чином, концепція запровадження інституту операційного права дає змогу інтегрувати норми міжнародного гуманітарного права/права збройних конфліктів у систему військового права України, наповнюючи їх глибоким змістом. Хибно, на наш погляд, ігнорувати потенційні наукові досягнення міжнародного гуманітарного права, адже основною метою операційного права має стати забезпечення відповідності внутрішнього законодавства міжнародним стандартам.

На сьогодні ми формуємо операційне право, а потім операційне право буде формувати нас.

Питання про розвиток операційного права потрібно розглядати за двома аспектами: як галузь військово-правових знань, тобто систему наукових знань про відповідний міжгалузевий інститут військового права; як системну єдність відповідних норм військового права та міжнародного гуманітарного права, що регулюють військово-правові відносини з підготовки, планування та ведення бойових дій під час збройного конфлікту, застосування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань згідно з вимогами законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гроцій Г. Про право війни і миру. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 960 с.
2. Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних). Київ: Центр учбової літератури, 2022. 134 с.
3. Клаузевіц К. Прусія в 1806 році. Москва. 1932. 193 с.
4. Грушко М.В. Міжнародне гуманітарне право : навч.-метод. посіб. / за ред. проф. О.В. Бігняка. Одес: ВД "Гельветика", 2022. 136 с.
5. Гуцин О.О. Інтеграція операційного права в систему військового права України. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 164–166.
6. Богуцький П.П. Право національної безпеки та військове право: сучасні виклики: навч. посіб. / Державна наукова установа "Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України". Київ–Одеса: Фенікс, 2023. 252 с.
7. Пашинський В.Й. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 408 с.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.09.2025).
9. Статути Збройних Сил України: збірник законів: чинне законодавство зі змінами та доп. на 01.11.2022: офіц. текст. Київ: Алерта, 2022. 435 с.
10. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.09.2025).